

УДК 94 (477)

М. Москалюк

(Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Для царської Росії, включаючи і Україну, важливою рисою історичного розвитку був запізнілий вступ на шлях капіталізму.

Незважаючи на досить швидкі темпи розвитку народного господарства у той час, яких, можливо не знали інші держави, Російська імперія відставала в своєму суспільно-економічному поступі від передових західноєвропейських країн. Переплетіння капіталізму і залишків кріпосництва насамперед у вигляді збереження великого поміщицького землеволодіння, відробіткової системи в аграрному секторі, а у галузі політичної надбудови – самодержавства як оплоту класу поміщиків – негативно позначилися на подальшому історичному розвитку тодішнього суспільства.

Попри все саме цей період став добою посиленого зростання капіталізму знизу та насадження його зверху. Останнє найбільш наочно проявилось в галузі створення великої промисловості. Проте насадження капіталізму не було якоюсь особливістю розвитку Російської імперії. Різниця полягала лише в тому, що на наших теренах на відміну від західноєвропейських капіталістичних держав цю функцію виконувало самодержавство – виразник і оплот інтересів поміщицько-дворянського класу. Це значно затримувало зростання капіталізму „знизу”. Те ж саме відбувалося і в соціально-економічному розвитку України, але тут усе значно ускладнювалося політичною неволею та русифікаторськими діями державного апарату імперії.

В цей період найпоширенішими галузями промисловості на Україні були: горілчана, салотопна, суконна, свічко-миловарна, шкіряна, тютюнова, цегельна, селітроварна, машинобудівна, цукрова. Крім того, розвивалися рудна, металообробна, кам'яновугільна, фарфорово-фаянсова, гончарна та інші галузі промисловості.

Головним результатом та рушієм усіх перемін, що відбувалися у пореформену добу в народному господарстві, стала велика промисловість і механізований транспорт, що розвивалися з дивовижною швидкістю. Створена мережа залізниць – принципово нового засобу сполучення порівняно з традиційними для доби феодалізму – дала потужний поштовх зростанню промислового капіталізму, консолідувала економічно розрізнені райони в єдиний економічний простір, енергійно втягувала в ринковий процес найглухіші і найвіддаленіші закутки імперії.

Отже, промислове підприємництво посідало важливе місце у поміщицькій економіці. Його формування розпочалося ще в дореформений період, але свого розквіту воно досягло уже після скасування кріпацтва. Спеціалізація диктувалася, в першу чергу, природно-кліматичними умовами. Фабрично-заводська промисловість у більшості регіонів України розвивалася слабо, натомість потужний розвиток одержала технічна переробка землеробських продуктів.

Фабрично-заводська промисловість, відтісняючи на задній план мануфактуру, підкоряла собі селянські промисли, витісняла міське ремесло. Вона стала визначальним фактором порайонної промислової спеціалізації.

Розвиток промисловості на Україні у другій половині половини ХІХ – на початку ХХ ст. посідає чільне місце в історії України. Уроки промислового розвитку України зазначеного періоду мають непересічне значення для сьогоднішньої трансформації економіки.